

אוצרות המחזור

ביאורים ועיונים בתפילות ימי
ראש השנה

פתח דבר

בעזה"ת.

בפרוש עלינו ימי ראש השנה הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה, מתכבדים אנו להגיש בפני קהל שוחרי התורה ולומדי', קונטרס 'אוצרות המחזור - ראש השנה', ובו מבחר עיונים וביאורים בענייני ימי ראש השנה ועבודתם, מלוקטים מתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

תורתו של רבנו בענייני ראש השנה רחבה היא מני ים, ובפונדק זה לוקטו כעמיר גורנה מאותם עניינים המבארים את נוסח התפילות בפשט התפילה ובענייני עבודת ה' הטמונים בה, והמה סדורים בקובץ זה לפי סדר המחזור.

הקונטרס מופיע במסגרת הקובץ השבועי "לקראת שבת" - עיונים בפרשת השבוע, והוא המשך לקובץ "אוצרות המחזור" שיוצא לאור לקראת ר"ה תשע"ו.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השק"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם, ובפרט במדור "עיונים", שמופיע כאן רק עיקרי הדברים, ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים, וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויהי רצון שיתקבלו תפילותינו יחד עם תפילות שאר בני ישראל שיחיו, ונכתב ונחתם כולנו לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה, ותתגלה מלכותו ית' על העולמות כולם, כפי שאנו מבקשים בתפילת ראש השנה: "וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה".

בברכת התורה,

מכון אור החסידות

ימי הסליחות ה'תשע"ח

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הנני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל זרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תוכן העניינים

איצרות המחזור

- ה הכל יהיו מותרים לך, הכל מחולס לך הכל שרויס לך.....ה
ההתיר את הנדרים ולקדש את העולם ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1076 ואילך; שם עמ' 1332 כהנ"ג 3
- ו יעשו כולם אגודה אחת לעשות לנוך בלצב שלםו
כיצד מייסדים אגודה? ע"פ לקוטי שיחות ח"ב עמ' 436 ואילך
- ז ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרוןז
בטוחים שימלוך ע"פ אגרות קודש ח"ב עמ' רנא
- ח זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון.....ח
מדוע אין רוב העולם יהודים שומרי תורה ומצוות? ע"פ אגרות קודש ח"ב עמ' ריב ואילך
- ט זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון, כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקבט
המשכת קדושה בעולם ע"י המשכת קדושה בגוף האדם ע"פ ספר המאמרים מלוקט תשרי עמ' כט ואילך
- י הבן יקיר לי אפרים אס ילד שעשועיםי
כל יהודי הוא "אפרים" ע"פ תורת מנחם תשמ"ז ח"א עמ' 45 ואילך
- יא וציוס שמחמס וצמועדיכס וצראשי חדשיכס ותקעתס נחלורתיא
איחוד "שתי חצי צורות" והמשכת אור חדש בעולם ע"פ ספר המאמרים מלוקט תשרי עמ' כד ואילך
- יב ותשונה ותפילה וצדקה מעצירין את רוע הגזרה.....יב
חרטה בקשה ונדבה מול "תשובה ותפילה וצדקה" ע"פ לקוטי שיחות ח"ב עמ' 409 ואילך

שיחות קודש

- א יעשו כולם אגודה אחת לעשות לנוך בלצב שלםא
אין שייך פירוד של יהודי!
- ב אצינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתהב
מצד "אתה אבינו" אין שייך פירוד בין יהודי להקב"ה לעולם!
- ג מלכיות וזרונות וספרותג
אס כניס אס כעצדים.....ג
- ד קבלת עול וביטול מתוך שמחה / "כרחם אב על בנים" - התעוררות אהבה הגדולה ביותר

עיונים

- בג ביאור המנהג לומר יה"ר על התפוח בין ברכה לאכילה
יחדש ב' טעמים הלכתיים לומר יה"ר דוקא בין ברכה לאכילה, ועפ"ז יסיק אמאי לא נקטינן הפשרות שהציעו המפרשים בענין זה

שמעו נא רבותי דיינים מומחים, כל נדר או שבועה או איסור ואפילו איסור הנאה . . בכולהו אתחרטנא בהון מעיקרא, ושואל ומבקש אני התרה עליהם . . הכל יהיו מותרים לך, הכל מחולים לך הכל שרויים לך

להתיר את הנדרים ולקדש את העולם

יש לבאר את שייכותה של "התרת נדרים" לעבודה הרוחנית של ראש השנה:

בנוגע לעניין הנדרים מוצאים אנו מאמרי חז"ל הסותרים לכאורה. מחד דיברו בשבח הנדרים שהם "סייג לפרישות" (אבות פ"ג מ"ג), והיינו שהנדר מסייע לאדם בעבודתו ומביאו להתעלות; ומאידך, אמרו שגוערים בנודר, ואומרים לו: "לא דיך מה שאסרה לך התורה, אלא שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים?!" (ירושלמי נדרים פ"ט ה"א).

ויישוב סתירה זו, הוא שכנגד שני מיני בני אדם דיברו חכמים:

יש מי שעומד בדרגה נחותה, וענייני הגשמיות עלולים להובילו מדחי אל דחי להגשמה וחומריות ועד לדברים האסורים. אותו יהודי צריך לפרוש מענייני מותרות וחומריות, אבל הדבר קשה עליו לפי שהוא כרוך אחריהם. וכנגד אנשים אלו דברו חכמים ואמרו "נדרים סייג לפרישות" – כי כאשר האדם נודר והופך את המותרות לאיסור גמור, בנקל לו יותר לפרוש מהם. ואזי יוכל להתעדן ולהזדכך ולעלות במעלות הקדושה.

לעומתם, מי שנתעלה בעבודתו דרגה אחר דרגה, עד אשר כבר אין סכנה שענייני הגשמיות יפילוהו לחומריות, הנה אסור לו לנודר, ואומרים לו "דיך מה שאסרה לך התורה". תכלית בריאת העולם היא שבני ישראל יזכרו ויקדשו את הגשמיות על ידי שמנצלים אותה לקדושה ולעבודת ה'. וממילא אסור לאותו יהודי לפרוש מענייני העולם, אלא מצווה הוא לנצל את הדברים הגשמיים לעבודתו ית', ולזככם.

ובכך יובן גם סוד עניין "התרת נדרים" (ראה גם לקוטי שיחות חל"ג עמ' 186 ואילך):

כל יהודי ויהודי יש בו את הכח להיות מרום מענייני הגשמיות, ולנצלם אך ורק לעבודתו ית', אלא שלפעמים אין כח זה גלוי אצלו, ובחיצוניות הוא נוטה לתאווה העולם. יהודי זה נודר נדרים, משום שהוא זקוק לסיוע לפרוש מענייני הגשמיות.

כאשר בא יהודי זה לפני החכם, עומד החכם ומתיר נדרו, באופן שמגלה שמעיקרא

הי' הנדר טעות, כי באמת יש בו כח להיות מרומם ומופרש מן התאוות, אלא שהי' כח זה בהעלם, והחכם מגלה בו כח זה, שיוכל להביאו לידי פועל. ואזי ממילא אין צורך בעניין הנדר, ואדרבא, מצווה הוא להתעסק בעניין גשמי זה ולקדשו [וראה במקור הדברים שגם עניין הנדרים פועל קדושה בענייני העולם].

ועניינה הרוחני של התרת נדרים, שייך בייחוד בערב ראש השנה:

ראש השנה, "זה היום תחילת מעשיך" (נוסח תפלת ר"ה), הוא זמן של חידוש כללות עניין הבריאה (ראה פרי עץ חיים שער ר"ה ועוד. לקוטי תורה נצבים נא, א ואילך. ובכ"מ). וכהכנה לחידוש זה יש לתקן את כללות העולם ולזככו.

ענייני העולם נחלקים לשלושה: א. ענייני קדושה. ב. דברי הרשות. ג. ענייני איסור. רוב ענייני הבריאה הם דברי הרשות שאינם קדושה ואינם איסור, ובהם היא עיקר עבודת האדם עלי אדמות לזככם ולקדשם. וממילא בערב ראש השנה, כאשר יש לתקן את כללות העולם, צריכים לפעול זיכוך והתקדשות בענייני הרשות שבעולם.

ומשום כך תיקנו בערב ראש השנה התרת נדרים, כי התרת הנדרים מורה על ההתעסקות בבירור וזיכוך ענייני הרשות שבבריאה, ובכך מתקנים את העולם כולו לקראת חידושו ביום ראש השנה [וראה עוד במקור הרברים שמטעם זה יש להשתדל להתיר בפני עשרה מישראל דווקא].

ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם

כיצד מייסדים אגודה?

ה"אגודה" שמטרתה "לעשות רצונך בלבב שלם", היא האגודה היחידית שיש לה מציאות וקיום. לעומת זאת שאר ענייני אגודות ואיחודים שבין בני אדם, אינם מאחדים באמת את המתאגדים בהם.

כאשר אנשים מתאגדים ביניהם למטרה ותכלית מסוימת, הרי אין זה איחוד וחיבור אמתי ביניהם, שהלא החיבור הוא רק בעניין מסוים שמחמתו התקשרו, ובשאר עניינים וכוחותיהם אינם קשורים כלל. ואין צריך לומר שבעצם נפשם אינם שייכים זה לזה.

יתר על כן: אפילו באותו עניין גופא שבו הם מתאחדים, הרי לכל אחד מהם יש סיבה ומטרה משל עצמו. וחברי האגודה נבדלים זה מזה ברגש שמחמתו הצטרף כל אחד לאגודה.

[בכך תובן הלשון "מחלוקת קרח וכל עדתו" (אבות פ"ה מ"ז) – ולא "מחלוקת קורח ומשה רבנו" וכיוצא: התאגדותם של קרח ועדתו לא הייתה התאגדות אמתית, ולכל אחד הי' מטרה וריווח משל עצמו במריבה זו. וממילא היו קורח ועדתו מפולגים ומחולקים גם בינם לבין עצמם].

ואפילו כאשר מדובר אודות המעשה בפועל של אנשי האגודה, שבזה לכאורה שווים ומתאגדים כל חברי', הנה גם התאגדות זו אינה אמתית. משום שלכל אחד מחברי האגודה יש עוד עניינים ומטרות שחשובים בעיניו יותר מענייני האגודה, וממילא כאשר יפריע עניין האגודה לענייניו הפרטיים, יפרוש מן האגודה ויפר את ההתאחדות עם חברי'. וסוף דבר שהאגודה כולה תתבטל.

וכן רואים במוחש, שאגודות רבות וחזקות, שהי' נראה שקיומם מובטח, הנה לבסוף נתהוו בהם מחלוקות, ולא הסתדרו ביניהם, ונתפרדה החבילה.

האגודה היחידית, היא כאשר מדובר אודות אגודה בענייני תורה ומצוותי'. כי התורה והמצוות מגלות את פנימיות הנשמה של היהודי, ונשמותיהם של ישראל הן מאוחדות ודבוקות זו בזו. וכפי שמבאר בתניא (פרק לב), שאף על פי ש"הגופים מחולקים", הרי "הנפש והרוח" הן "כולן מתאימות ואב אחד לכולנה" ו"נקראו אחים ממש מצד שורש נפשם בה' אחד".

ומכאן עצה היעוצה לאלו המייסדים אגודה בענייני העולם, שבכדי שתתקיים האגודה, יש להכניס ביסוד האגודה עניין של תורה ומצוותי'. והרי זה פועל תוקף וקיום בכללות עניין האגודה, גם בחלק דברי הרשות שבו.

ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם

אין שייך פירוד של יהודי!

לאמיתו של דבר, לא שייך כלל פירוד בין הקב"ה לבני ישראל. מצד הקב"ה – בודאי לא שייך פירוד, וגם מצד בני" לא שייך פירוד, כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם אדמו"ר הזקן: "א איד, ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אָפּגעריסן פּון ג-טליכקייט" (יהודי אינו רוצה ואינו יכול להנתק מאלקות).

ומה שלפעמים קורה שיהודי עושה פעולה של פירוד – הרי זה מצד "פרידתכם", הפירוד שבין יהודי לחבירו, משא"כ כאשר בני ישראל עומדים בתנועה של אחדות,

כפתגם אדמו"ר האמצעי שע"י אחדותם של שני יהודים "ישנם שני נפשות אלקיות כנגד נפש בהמית אחת",

ואם הדברים אמורים אפילו בנוגע לשני יהודים בלבד, הרי עאכו"כ כאשר ב"ל בני ישראל הם יחד - "ויעשו כולם אגודה אחת - שע"ז נעשה - לעשות רצונך בלבב שלם".

וזהו ביאור הלשון "קשה עלי פרידתכם" (ולא "פרידתנו") - כיון שהפירוד דבני ישראל מאלקות ח"ו ("פרידתנו") יכול להיות רק ע"י שחסר בענין האחדות בין בני ישראל גופא ("פרידתכם").

ועל זה אומר הקב"ה "קשה ע"י פרידתכם" - דכיון ש"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", מוכרח הוא כביכול להיזקק לבניו, ולכך אף מבקש מהם שיהיו יחד ביום שמע"צ ("עכבו עמי עוד יום אחד"), וענין זה יפעל גם בימים שלאח"ז.

(יום שמחת תורה תשפ"ו)

ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון

בטוחים שימלוך

דבר נפלא מוצאים אנו בחותמה של הברכה "מלך על כל הארץ":

בתחילת הברכה מבקשים ומתחננים "מלוך על כל העולם כולו בכבודך וכו', והיינו שעניין המלוכה אינו נעשה מאליו, ויש לבקש ולהתפלל שירצה השי"ת בעולם השפל וישפיע בו.

ויחד עם זאת, הרי חותמה של הברכה הוא "מלך על כל הארץ" ! והיינו שהשי"ת כבר חפץ במלוכה. ונמצא, שבני ישראל בטוחים בוודאות שאכן קיבל השי"ת את תפילתם, והואיל למלוך על העולם כולו בכבודו.

ועד היכן מגיעים הדברים, למדנו ממה שכתב אדמו"ר הזקן (תניא אגרת התשובה פי"א) גבי ברכת "חננון המרבה לסלוח":

כאשר מבקש יהודי "סלח לנו . . . מחל לנו", לכאורה ייתכן שהשי"ת יסלח לו, וייתכן שאינו ראוי למחילה, ואם כן, הרי אין לו לחתום "ברוך את ה' חננון המרבה לסלוח", כי שמא לא סלח לו השי"ת, ו"ספק ברכות להקל, משום חשש ברכה לבטלה"?

ואף על פי כן, מברכים "חננון המרבה לסלוח", משום ש"אין כאן שום ספק כלל", כי "מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו" ברור וודאי שהשי"ת סלח ומחל.

ומכך מובן גם בנוגע לברכת "מלך על כל הארץ", שאם הי' איזה ספק שהשי"ת לא יקבל את תפילת "מלוך על כל העולם כולו", הרי לא היינו יכולים לחתום בברכה זו "מלך על כל הארץ", משום ספק ברכה לבטלה. וממה שחותמים כן, מובן ש"אין כאן שום ספק כלל", והקב"ה מתרצה למלוך על כל העולם כולו בכבודו ויקרו.

אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה

מצד "אתה אבינו" לא שייך לעולם פירוד בין יהודי להקב"ה!

מצד זה ש"אנו עמך ואתה אלקינו, אנו בניך ואתה אבינו" (שזהו מה שהקב"ה נקרא "אבינו מלכנו", "אב" ביחס לבנים, ו"מלך" ביחס לעם) – ניתוסף עוד יותר בהענין דאהבת ישראל.

ובהקדם הידוע בשם אדמו"ר הזקן שאהבת ה' קשורה עם אהבת ישראל, וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בא' משיחותיו שאהבת ה' אהבת התורה ואהבת ישראל הם כולא חד.

והנה, אהבת ה' היא אהבה שאינה תלוי' בדבר, וכפי שדרשו חז"ל על הפסוק "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וגו'", ש"חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", והיינו לפי שזוהי אהבה שאינה תלוי' בדבר, וכמו אהבת עצמו.

וטעם הדבר – לפי ש"בנים אתם לה' אלקיכם", ובזה גופא – לא רק כמו אב ובן למטה, שאף ש"ברא כרעא דאבוה", מכל מקום הרי הוא מהות בפני עצמו [שלכן במצות כיבוד אב אין חיוב של מסירת-נפש, ואדרבה, "חייך קודמין"], משא"כ למעלה, שבנ"י והקב"ה הם כולא חד, ואינם נפרדים ממנו ית' כלל.

והיינו, שגם לאחרי שהנשמה יורדת למטה ומתלבשת בגוף, הרי היא מיוחדת עמו ית' כמו בהיותה בשרשה ומקורה קודם ירידתה לעולם – שזהו שאמרו חז"ל שישאל קדמו לעולם (ולא עוד אלא שבין הדברים שקדמו לעולם (ששה או שבעה דברים) גופא, קדמה מחשבתן של ישראל לכל דבר). וכן אמרו חז"ל במי נמלך בנשמותיהם של צדיקים ("ועמך כולם צדיקים"), כמ"ש "עם המלך במלאכתו ישבו שם" – וכן הוא גם לאחרי ירידת הנשמה לעולם, והיינו, שהירידה לעולם הזה הגשמי אינה פועלת שינוי בדביקות הנשמה בו ית', וע"ד מ"ש "אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם".

אהבה שאינה תלוי' בדבר – לתורה ולזולת

וכיון שהקב"ה ובני ישראל הם כולא חד – הרי כשם שאהבת ה' היא אהבה שאינה תלוי' בדבר, צריכה להיות גם אהבת ישראל באופן של אהבה שאינה תלוי' בדבר.

וכמו כן צריכה להיות אהבת התורה באופן שאינה תלוי' בדבר – אפילו לא בגלל היותה "חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", והרי תכלית העילוי שבאדם הוא שעוסק בלהט ("ער איז פאַרקאָכט") בעניני חכמה ושכל עד כליון הנפש, כפי שמצינו גם בנוגע לחכמות אומות העולם, ועאכו"כ בשכל דקדושה, וכדרשת חז"ל על הפסוק "אילת אהבים ויעלת חן דדי' ירווך בכל עת גו'", דקאי על דברי תורה – שכל זה אינו מספיק, כיון שזהו עדיין "שלא לשמה" בדקות עכ"פ ("א איידעלער שלא לשמה"), ואילו הכוונה היא שסוכ"ס

יבוא למעלת לימוד התורה לשמה בתכלית השלימות.

ונקודת הענין – שישראל ותורה קדמו לעולם, ושניהם מושרשים בעצמותו ית', ולכן הם כולא חד.

וזהו שמצד הענין ד"אנו בניך ואתה אבינו" ניתוסף עוד יותר בהענין דאהבת ישראל – שהאהבה צריכה להיות לא (רק) מצד מעלותיו של היהודי, שכן, אופן זה הוא שלא לשמה בדקות, אלא צריכה להיות אהבה עצמית, ובמילא, האהבה היא לכאור"א מישראל, גם מי שאינו מכירו ומעולם לא ראהו כו'.

וכמבואר בתניא פרק לב שהענין דאהבת ישראל הוא לפי ש"אב אחד לכולנה", והדרך לבוא לזה היא עי"ז שמסירים את ההעלמות וההסתרים של הגוף ונפש הבהמית, ש"עושים גופם עיקר ונפשם טפלה", שאז "אי אפשר להיות אהבה ואחוה אמיתית . . אלא התלוי בדבר לבדה", וכאשר מסירים את ההעלם וההסתור אזי מתגלית האהבה העצמית לה' לתורה ומצוות ולישראל (נוסף לכך שאהבת ישראל היא "כלל גדול בתורה").

וכיון ש"מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל", "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות" – מתנהג גם הקב"ה באופן של אהבת ישראל, ונותן לבני"י רק טוב, בבני חיי ומזוני רויחי.

(כ' כסלו תשי"ז)

מראשית כזאת הודעת, ומלפנים אותה גלית, זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון

מדוע אין רוב העולם יהודים שומרי תורה ומצוות?

אודות ההכרזה שמכריזים בתפילת ראש השנה "זה היום תחילת מעשיך", תמהו המפרשים (חדא"ג מהרש"א ר"ה כז, א. ועוד), שהלא מפורש שבריאת העולם התחילה בכ"ה באלול, ומדוע אומרים שראש השנה, א' בתשרי הוא "תחילת מעשיך"?

וביארו בזה (חדא"ג שם. וראה גם רבנו בחיי בראשית א, ג. ר"ן ראש השנה טז, א), ש"כיום ו' נברא אדם, ועל שם זה נקרא ראש השנה תחלת מעשיך, שהאדם הי' תכלית של כל הבריאה, וכאלו לא נברא שום דבר קודם בריאת אדם, ונקרא ראש השנה תחלת מעשיך שהאדם הוא עיקר המעשים".

אבל עדיין יש להקשות: הלא בששת ימי בראשית נבראו ריבוי עצום של יצורים וברואים מכל הסוגים, ואיך שייך לומר שכל זה הוא אין ואפס, בלא בריאת האדם? ואדרבא: רוב מציאות הבריאה היא בעניינים של דומם צומח וחי, ובני האדם תופסים

מיעוט שבמיעוט מכלל הבריאה, ואיך שייך לומר שבריאה עצומה ואדירה זו לא הי' לה כל מציאות וקיום עד לבריאת האדם?

מותר היהודי על הבריאה

כאשר מתבוננים במציאות העולם, מגלים אשר האיכות והכמות אינם הולכים יחדיו, ולהיפך – ככל שאיכות הדבר נחותה, הרי כמותו גדלה, ואם הדבר נעלה ומרומם אזי כמותו קטנה:

הדומם, שהוא הנחות ביותר מצוי בעולם במידה הרבה ביותר; הצומח שיש בו את תכונת הצמיחה מצוי פחות מן הדומם; החי אשר יש בו גם את מעלת החיות והתנועה כמותו מעטה מן הצומח; והפחות מכולם בכמות הוא מין המדבר, בעל השכל והדעה.

והנה, מותר האדם מן הבהמה אינו רק במציאות השכל, שהרי גם בעלי חיים יש להם תבונה באופנים שונים. אלא ההפרש המהותי בין האדם לבהמה הוא שאצל הבהמה השכל הוא רק משרת ומסייע למלאות את צרכי' כאכילה ושתי' וכדומה. ולעומת זאת אצל האדם, צריך להיות להיפך – העיקר הוא השכל, והאכילה והשתי' ושאר צרכי הגוף המה כלי שרת של השכל לסייעו להתעלות בעניינים שכליים ורוחניים.

ואם אין האדם משים את שכלו עליון על צרכי גופו, אלא השכל הוא משרת ומסייע להשיג את צרכי הגוף, הרי אין ניכרת אצלו מעלת האדם על הבהמה, והרי הוא רק כבעל חיים נכון ומשכיל.

והנה, גם כאשר עיקר עניינו של האדם הוא שכל ורוחניות, עדיין אין זה שלימות האדם. תכליתו של שכל האדם היא להכיר ולחוש כיצד עליו להכנע ולהתבטל בפני הבורא ית"ש שלמעלה ממנו. השכל מכיר במציאות הבורא שלמעלה ממנו, והוא שואף שהבריאה כולה והוא בתוכם יתבטלו לפני בורא העולם ומנהיגו.

שלימות זו של מין האדם, שהוא המועט והמעולה מן המינים כולם, באה לידי ביטוי בראש השנה הראשון, כאשר אדם הראשון קרא אל כל הבריאה כולה "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו" (תהלים צה, ו. וראה זהר ח"ג קז, ב; פדר"א פי"א).

ועל כך אומרים בתפילה "זה היום תחילת מעשיך": המדידה של עיקר וטפל בעולם אינה לפי כמות הנבראים אלא על פי איכותם. ולכן, דווקא בבריאת האדם, שהתנהג כראוי לשלימות האדם ופעל ביטול כללי בעולם לפני ה' עושנו, אזי אפשר לומר "זה היום תחילת מעשיך", כי רק אז ניתנה "שוויות" ושלימות לריבוי העצום שנברא מכ"ה באלול ועד ליום השישי.

ונמצא, שלמרות הריבוי העצום של הנבראים בששת ימי בראשית, לא התחילה מציאותם האמתית עד לבריאת האדם.

זמני עבודת ה' הם תכלית היום כולו והעולם כולו

ומזה יש לו לאדם ללמוד הוראות יסודיות לעבודתו היום יומית:

פעמים שהאדם מעיין במהלך חייו, ומוצא שרוב זמנו מופנה לעניינים של גשם וחולין: אכילה שתי' לינה ודומיהם, והזמן המוקדש לענייני עבודת ה' הוא חלק קטן ומועט. גם כאשר מתבונן בעולם שסביבו מבחין הוא שרוב בני האדם הם ארציים וחומריים ושקועים בענייני גשמיות. ובהתבוננות זו עלול האדם לבוא לידי טעות שעיקר העולם הוא עניינים גשמיים וחומריים, ועבודת ה' היא חלק קטן במציאות העולם.

וזאת יש לו לאדם ללמוד מעצם קביעות יום ראש השנה כ"תחילך מעשיך": בריאה אדירה ועצומה נבראה בחמישה ימים, והיא אינה נחשבת לכלום, לולא נברא האדם ביום השישי ופעל התבטלות וכניעה אל השי"ת. ורק משבא האדם עם הניצוץ האלוקי אשר בו אפשר לומר שהתחילה הבריאה!

וממילא אותו מיעוט של זמן שבו עוסקים מיעוט בני אדם בעבודת ה' – הוא עיקר העולם ומציאותו, ושאר הכמות העצומה של בני האדם השקועים בחומריות בלבד, אינם קיימים אלא בכדי שהוא ירומם אותם גם כן לביטול אל בורא העולם.

וממילא אין לתמוה גם על כך שרק מיעוט מן הברואים הם בני ישראל, ומתוכם עדיין אין רובם המכריע שומרים תורה ומצוותי' לכל דקדוקיהם, משום שהעיקר היא האיכות ולא הכמות. ובכוחם של אלו שהם המעט וכמות רוב באיכות, להשפיע ולרומם את העולם כולו שירגיש ויחוש ש"ה' מלך גאות לבש", כפי שעשה זאת אדם הראשון לבריאה כולה.

זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון, כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב:

המשכת אור הקדושה בעולם על ידי המשכת הקדושה בגוף האדם

ממשמעות התפילה עולה, שהטעם ל"זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון", הוא "כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב". ויש לעיין בדבר: מהי השייכות בין "כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב", למה שראש השנה הוא יום תחילת הבריאה?
מקורו של הפסוק "כי חק" וגו' הוא בתהלים (פא, ה), ושם הוא משמש כנתינת טעם

למצוות תקיעת שופר: "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו - כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב", וכפי שביארו שם המפרשים, שיש לתקוע בשופר בראש השנה משום שהוא חוק לישראל והוא יום המשפט על השנה כולה (רש"י ומצודות שם).

אבל בברכת שופרות (שמקורה ב"תקיעתא דרב" - ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג) מוסב הפסוק "כי חק וגו' על "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון", והדבר צריך עיון וביאור (ראה ספר השיחות תש"נ עמ' 129 הע' 47).

תכלית ותחילת הבריאה

עבודת ראש השנה היא הכרתת הקב"ה למלך על העולם, וכפי שאמר הקב"ה "אמר לפני בראש השנה מלכיות . . . כדי שתמליכוני עליכם" (ר"ה טז, א. לד, ב). בראש השנה פועלים בני ישראל שמלכותו ית' תהי' גלוי' ונרגשת בכל המפעל והיצור, ועד לברי' הנחותה ביותר - "וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו" (תפלת ר"ה).

עבודה זו נרמזת במה שאומרים "זה היום תחילת מעשיך" - "היום" סתם, הוא היום הידוע שבו נברא אדם הראשון (זהר ח"ב, לב, ב וברמ"ז שם) - יום ראש השנה. ביום זה פועלים בני ישראל שהאלוקות תהי' בגילוי בעולם, ועד שיהיו יכולים להצביע עלי' בגלוי ולומר "זה". וכעין שאמרו (סוף תענית ובפרש"י) על צדיקים לעתיד לבוא, ש"כל אחד ואחד מראה באצבעו" ואומר "הנה אלקינו זה" וגו'.

יום זה נקרא "תחילת מעשיך", אף שבפשטות תחילת הבריאה הייתה בכ"ה באלול, משום שתכלית בריאת העולם היא שיהי' בו גילוי אלוקות, ועבודה זו התחילה רק ביום השישי, כאשר נברא אדם הראשון, והתחיל לגלות אלוקות בעולם בבחינת "זה" (וראה לעיל בביאור על קטע זה).

לגלות בעולם את עצמותו ית'

והנה, גם קודם בריאת אדם הראשון ביום השישי הי' גילוי אלוקות בעולם. וכפי שאמרו חז"ל על הפסוק (בראשית א, ה) "יום אחד" - "שבו היה הקב"ה יחידי בעולמו" (בראשית רבה פ"ג, ח). ובסה"ק (המשך תער"ב ח"ב עמ' תקצח) ביארו שהיות הקב"ה "יחידי", היינו שכל הנבראים כולם (שנבראו מאין ליש ביום הראשון - ראה רש"י לבראשית א, יד. שם כד) היו בטלים אל הבורא ית"ש, ו"הי' אז נראה ונגלה איך שהוא ית' אחד, דגם מה שנתהווה אינו בבחינת מציאות דבר".

יתר על כן, אמרו חז"ל ש"עולם על מילואו נברא" (ראה בראשית רבה פי"ד, ז. פי"ג, ג) - והיינו שהי' בו את שלמות הגילוי האלוקי המתאים לפי ערך עולם. ונמצא שהי' בעולם גילוי אלוקות באופן מושלם.

ואף על פי כן, ברא הקב"ה את האדם ביום השישי, בכדי להאיר את העולם באור אלוקי. כי אור הקדושה שבעולם הוא מצומצם ומדוד לפי ערך העולם, והיהודי צריך לעמול ולהמשיך בעולם את מדריגת הקדושה שאין העולם ראוי לה מצד נחיתותו. על ידי לימוד התורה וקיום המצוות, מגלים לעולם את עצמות הבורא ית"ש, גילוי שלמעלה ממדידת והגבלת העולם.

חיבור הנשמה והגוף

הדרך בה פועלים את גילוי עצמותו ית' בעולם, בבחינת "זה", היא על ידי שהאדם מחבר בעבודתו הפרטית את הנשמה והגוף, כמו שיתבאר לקמן. כאשר מחבר יהודי את גילוי האלוקות שבנשמה - בחינת "זה", עם הגוף הגשמי, אזי "במידה שאדם מודד בה מודדין לו" (סוטה ח, ב) - ונמשך גילוי אלוקי בבחינת "זה", בעולם הגשמי והחומרי. עבודת חיבור הנשמה והגוף נרמזת בפסוק "כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב" (בהבא לקמן ראה לקוטי תורה נצבים מז, ג):

"חק לישראל" - עבודת הנשמה בלימוד התורה

"חוק" הוא לשון מזון, וכעניין שנאמר "הטריפני לחם חוקי" (משלי ל, ח). התורה נחשבת מזון ולחם לנפש, משום שחכמת התורה נתפסת ונקלטת בפנימיות נפשו של היהודי. ונאמר כאן "חק לישראל" משום שלימוד התורה נעשה על ידי הכוחות הנעלים בנפש האדם, ועל כן הוא נקרא "ישראל" - אותיות "לי ראש" (פרי עץ חיים שכ"ט פ"א).

"משפט לאלקי יעקב" - עבודת הגוף בקיום המצוות

אמנם, אין האדם מסתפק בעבודה זו בלבד, אלא הוא עוסק גם בעבודת קיום המצוות, שנקראו בשם משפט (עיי' בלקו"ת שם שמבאר ש"משפט" הוא מלשון הילוך, ומורה על הילוך אור הקדושה עד למקומות הנחותים). עבודת קיום המצוות שייכת ל"יעקב" מלשון עקב, משום שהיא נעשית על ידי כוח המעשה הנחות, והיא ממשיכה את הקדושה בדברים הגשמיים הנחותים.

וכאשר ממשיכים בני ישראל את האור הנשגב שבבחינת "זה" אל עבודת קיום המצוות שלהם, והיינו שהם עוסקים הן בלימוד התורה והן בקיום המצוות יחד - המשכת בחינת "זה" בגוף; הרי הם פועלים שתומשך בחינת "זה" גם בעולם.

وهוא שאומרים בתפילה "זה היום תחילת מעשיך" - בראש השנה נמשכת בעולם בחינת האלוקות שלמעלה מן העולמות - "זה", והטעם לכך הוא "בי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב" - שבני ישראל עוסקים בתורה ומצוותי יחד.

ונאמר: הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים, כי מדי
דברי בו זכור אזכרנו עוד, על כן המו מעי לו רחם ארחמנו
נאם ה'

כל יהודי הוא "אפרים"

הפסוק "הבן יקיר לי אפרים" מדבר אודות אהבתו של הקב"ה לכל יהודי באשר הוא, ואשר משום כך הוא זוכרו ומרחם עליו תמיד.

ויש לבאר מדוע נקראו כל ישראל בפסוק זה בשם "אפרים" דווקא:

כאשר קרא יוסף לבנו אפרים (מקץ מא, נב), הייתה סיבת הדבר "כי הפרני אלקים בארץ עניי" – לא זו בלבד שלא נגרע ונצטמצם על ידי הגלות, אלא שגדל ועשה פירות. מטעם זה נקרא כל יהודי בשם "אפרים", כי בזמן הגלות נמצא הוא "בארץ עניי", ואף על פי כן אינו נכנע לקשיי הגלות, והרי הוא לומד תורה ומקיים מצוותי' בריבוי, בבחינת "הפרני".

וכאשר רואה הקב"ה, שבני ישראל המצויים בארץ עניי הם מלאים וגדושים בתורה ומצוותי', ובפרט בעת התכנסותם בבתי כנסיות בראש השנה, ולאחר תקיעת שופר – מתעוררת אהבתו אל בניו, והרי הוא מרחם עליהם, ומוציאם מן הגלות אל הגאולה האמתית והשלמה.

אמור מעתה: עצם היות בני ישראל במצב של "אפרים" למרות הגלות, הוא הגורם להיות "רחם ארחמנו נאם ה'" ולביאת המשיח.

כאמור: וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם
ותקעתם בחצוצרת על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו
לכם לזכרון לפני אלקיכם אני ה' אלקיכם

לאחד את ה"שתי חצאי צורות" ולהמשיך אור חדש בעולם

בחתמת ברכת ה"שופרות", מובא הפסוק "ותקעתם בחצוצרות", ויש לבאר עניינם של "חצוצרות" אלו בעבודת ה', ואת שייכותם לעבודת יום ראש השנה, אשר "מצוות היום בשופר" (ר"ה כו, ב)

ותחילה יש לבאר את פעולתה הנשגבה של תקיעת השופר (בהבא לקמן ראה תניא אגרת הקודש סי"ד):

יסוד מציאות העולמות כולם, ומקור חיותם היא הארה עליונה וקדושה הנמשכת מחכמתו ית'. אור זה נמשך בראש השנה על משך השנה כולה, והוא "מסתלק לשורשו בכל ערב ראש השנה". משום כך נקרא ראש השנה בשם "בכסה" (תהלים פא, ד) – לפי "שהחודש מתכסה בו" (ר"ה ח, ב), והיינו שהמשכת החיות והאור לעולמות מתכסה ונעלמת.

ולאחר שנסתלקה ההארה להחיות את העולמות בראש השנה, הנה "אחר כך, על ידי תקיעת שופר והתפילות, נמשך אור חדש עליון, מבחינת עליונה יותר שבמדרגת חכמה עילאה". והיינו שאין האור החדש עומד באותה מעלה של האור שבשנה שעברה, אלא על ידי תקיעת שופר פועלים חידוש ותוספת באור הנמשך להחיות את העולמות.

וכך בכל שנה ושנה "יורד ומאיר מחכמה עילאה אור חדש ומחודש שלא היה מאיר עדיין מעולם". ואין תימה בדבר כיצד נמשכת בכל שנה המשכה עליונה עוד ועוד לאין סוף, כי הבורא ית' וחכמתו שממנה נמשך האור הם אחד, והוא נקרא בשם "אור אין סוף ברוך הוא", משום ש"אין סוף ואין קץ למעלת וגדולת האור והחיות הנמשך ממנו יתברך ומחכמתו, בעילוי אחר עילוי עד אין קץ ותכלית לרום המעלות למעלה מעלה".

עבודת "יעל פשוט" ועבודת "זכרים כפופים"

המשכה זו להחיות את העולמות מדי שנה בשנה, אינה נמשכת מעצמה, כי אם על ידי עבודתם של בני ישראל דווקא. וכפי שנתבאר בסה"ק (ראה לקוטי אמרים ואור תורה להה"מ ממעורר שבתחילתם) על יסוד מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה פ"ח, ז. ועוד) שהקב"ה נמלך על בריאת העולם בנשמות הצדיקים, והיינו שהתענוג שיש לפניו ית' בעבודתם של בני ישראל הוא הסיבה והטעם לבריאת העולם. וכמו כן עבודת בני ישראל היא הממשיכה את רצונו ית' להחיות את העולם מחדש מדי שנה בשנה.

המשכת החיות על השנה החדשה היא על ידי עבודת תקיעת שופר, ושני אופנים יש בה בעבודה זו (ראה ספר המאמרים תרצ"ג עמ' תקמט), בהתאם לשני סוגי השופרות (ר"ה כו, ב) "של יעל פשוט", ו"של זכרים כפופין" (פלוגתא דת"ק ור"י בר"ה כו, ב בנוגע שופר דר"ה. ו"אלו ואלו דברי אלקים חיים" (ערוכין יג, ב), ובפרט בפנימיות העניינים):

"ש"ל יעל פשוט", עניינו הוא "כמה דפשיט איניש דעתי" טפי מעלי" (ר"ה שם) – לאחר העבודה במשך חודש אלול האדם אוחז בדרגה נעלית, ואין אצלו רצונות של חטא ועבירה, ומכל מקום אומרים לו שעליו להיות "פשוט", ו"להפשיט" מעצמו את כל הרצונות העצמיים. בראש השנה צריך האדם להיות מופשט מרצונות אישיים, איזה שיהיו, ולהתמסר כליל לרצון הבורא ית"ש.

ו"ש⁵ זכרים כפופים" שתוכנו הוא "כמה דכייף איניש דעתי' טפי מעלי" – היא עבודת האדם שעדיין יש לו רצונות בעניינים שאינם של קדושה, והרי הוא מכופף ושובר את גסותו וחומריותו. ועבודה זו, אף שהיא נחותה יותר מעבודת "של יעל פשוט", מכל מקום יש בה מעלה רבה מאוד, כי בה מכיר האדם בשפלות מצבו ומכופף ומכניע עצמו, וכמאמר הכתוב "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה" (תהלים נא, יט).

נשמתו של יהודי היא "חלק אלוקה ממעל ממש"

והנה, נודעה בשערים תורת הרב המגיד ממעזריטש (אור תורה מה, ד ואילך) על הפסוק "עשה לך שתי חצוצרות" וגו', אשר "שתי חצוצרות" הוא נוטריקון "שתי חצי צורות", והיינו שני חצאים של דבר אחד. "חצוצרות" אלו רומזות על הקב"ה ונשמות ישראל שהם מאוחדים כדבר אחד ממש. וכמשל ש"האב שאוהב את הבן, והבן אוהב את האב, שהם גוף אחד, שיש להם געגועים זה על זה, וכל אחד בעצמו אינו בשלימות ואינו רק חצי צורה, ושניהם ביחד הוי צורה שלימה".

ביאור הדבר: נשמתו של יהודי היא "חלק אלוקה ממעל" (איוב לא, ב), ובתניא (פ"ב) הוסיף והדגיש שהיא "חלק אלוקה ממעל ממש". ובוזה שתי הדגשות (ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד עמ' תד. תו; "היום יום" כג מנחם אב): א. הנשמה היא חלק אלוקה ממעל ממש, ולא בדרך גוזמא או משל; ב. בתחילה הייתה הנשמה רוחנית בלבד, ולאחר מכן ירדה ונתלבשה בגוף שנתפס במישוש גשמי, ומכל מקום גם במצב זה של גשמיות ו"ממשות" – היא עדיין "חלק אלוקה ממעל". וזהו עניין "שתי חצי צורות", שהקב"ה מאוחד בתכלית עם נשמתו של יהודי, גם כאשר היא מתלבשת בגוף גשמי.

ומעתה יש לפרש את עניין עבודת הפסוק "ותקעתם בחצוצרות" – בראש השנה:

"ותקעתם" – בני ישראל עובדים את עבודת תקיעת השופר: כופים עצמם בשופר "של זכרים כפופים", ומפשיטים רצונותיהם בשופר "של יעל פשוט".

"בחצוצרות" – עבודה זו מעוררת את התאחדותם של בני ישראל בהשי"ת, ומכיוון שבני ישראל הם "חצי צורה" של הקב"ה כביכול, הרי בכוחם להמשיך ממנו המשכה חדשה ונעלית לכל העולמות כולם, למשך השנה החדשה.

מלכיות זכרונות ושופרות

יש לבאר סדר הברכות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה במוסף דר"ה - מלכיות ואח"כ זכרונות:

לכאורה היו צריכים להקדים פסוקי זכרונות לפסוקי מלכיות, כי, לאחר שנמשך בחינת המלוכה הרי אינו שייך שהמלך ישכח על עמו שיהי' נופל בזה ענין הזכרון, וא"כ, לאחר שאומרים פסוקי מלכיות וחותרים "מלוך על העולם כולו בכבודך . . ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ" - שמזה מוכח בביורר "בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם" שהקב"ה נעשה מלך, דאם לא כן, לא היינו מברכים ש"הרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה" (ראה תניא אגה"ת פ"א) - מה מקום עוד לפסוקי זכרונות?

ומהביאורים בזה [נוסף לכך שהתוכן דפסוקי זכרונות הוא בנוגע לפרטי הענינים ד"כל המפעל . . כל היצור . . להפקד כל רוח ונפש כו" (ככל פרטי הענינים שאומרים בברכת זכרונות)]:

שלאחרי שהקב"ה מקבל בקשתם של ישראל ונעשה מלך, יתכן שתהי' ההנהגה שלא כדבעי ח"ו, ועל זה אומרים פסוקי זכרונות, שגם במצב בלתי-רצוי ח"ו יזכור להם הקב"ה זכות אבות, עקידת יצחק וכו'.

ולא עוד אלא שהקב"ה אומר לישראל "אמרו לפני . . מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה", היינו, שמלכתחילה פותח להם פתח ומודיעם שגם אם לאחרי קבלת מלכותו תהי' הנהגתם שלא כדבעי ח"ו, יכולים הם לבקש ולפעול שיעלה זכרונם לפניו לטובה.

ע"ד שאמר הקב"ה למשה רבינו "ועתה הניחה לי", "כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל לא יכלם".

(יום ב' דר"ה תשי"ב)

ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה

חרטה בקשה ונדבה מול "תשובה ותפילה וצדקה"

תשובה ותפילה וצדקה הם שלושה עניינים שנתן הקב"ה לבני ישראל, שעל ידם פועלים להעביר "את רוע הגזירה", ולפעול שיתן הקב"ה מידו המלאה והרחבה, שנה טובה ומתוקה, בכל הפרטים, בבני חיי ומזוני רויחי, בטוב הנראה והנגלה.

בהשקפה ראשונה נראה ששלושה עניינים אלו ישנם גם אצל גויים. אך כאשר מדייקים בחיבות "תשובה ותפילה וצדקה" כפי שהם נאמרים בלשון הקודש, עולה שהם קיימים דווקא אצל בני ישראל, ולא אצל האומות זולתם:

"ותשובה"

מושג התשובה קיים לכאורה גם אצל עמים אחרים. הם מתחרטים על מעשיהם, שבים למוטב, והולכים בדרך חדשה.

אמנם הפרש יש בין ישראל לעמים. כאשר מתרגמים את תיבת "תשובה" לשפת לע"ז, מתקבלת משמעות של "חרטה". משמעות החרטה היא דבר חדש. האדם הי' במצב בלתי טוב, והרי הוא מתחרט על מעשיו ורוצה לילך בדרך "חדשה" – דרך טובה.

לעומת זאת, בלשון הקודש "תשובה" היא מלשון שיבה וחזרה. אין מהות התשובה חרטה ועזיבת הדרך הרעה בלבד, אלא "שיבה" וחזרה אל המהות הפנימית האמתית (ראה ספר השיחות תש"ב עמ' 47). יהודי הוא טוב בעצם מהותו וחפץ לעשות טוב בלבד. אלא שמסיבות שונות, באשמתו ושלא באשמתו, עשה דבר בלתי טוב. וכאשר הוא שב בתשובה, אין הוא הולך בדרך חדשה, כי אם שב וחזר למהותו האמתית, שמעתה ואילך תתגלה ותבטא בהנהגתו.

ונפקא מינה בפועל בין תשובה יהודי לתשובת הגוי:

תשובת הגוי שהיא חרטה בלבד שייכת רק במי שחטא ופגם ועבר את הדרך. אבל בבני ישראל, מכיוון שהתשובה היא שיבה וחזרה אל המהות הפנימית, היא שייכת גם בצדיק וגם ברשע: הרשע, מבלי הבט על עומק רשעותו, ועל כך שנמצא במצב בלתי טוב, הרי הוא יכול לשוב, כי אין זה אלא שיבה אל מהותו האמתית הטובה. ולאידך, גם הצדיק שכבר הולך בדרך הישר, הרי הוא יכול לגלות עומק נוסף בפנימיות נפשו, ובכך לשוב ולחזור למקום פנימי ונעלה יותר בנשמתו.

"ותפילה"

כאשר מתרגמים תיבת תפילה ללשון לע"ז, עולה משמעות של "בקשה". לעומת זאת, בלשון הקודש אין אומרים בקשה אלא "תפילה" מלשון התחברות והתקשרות [ונכמו "נפתולי אלקים נפתלתי" שהוא מלשון חיבור (ויצא ל, ח ובפרש"י)].

תפילת הגוי היא בקשה מאת הבורא ית' שימלא את מחסורו. כאשר חסר לו דבר מה הרי יש מקום לבקשה, ואילו כשיש לו כל צרכו אין צורך בבקשה מאת ה'.

לעומת זאת, אצל בני ישראל משמעות התפילה היא התקשרות והתחברות בבורא ב"ה. נשמתו של יהודי היא רוחנית וקדושה וקשורה עם הקב"ה. אמנם, בעת ירידתה לעולם הזה להתלבש בגוף גשמי, נחלשת התקשרותה בהשי"ת משום שהיא נזקקת לעניינים גופניים חומריים ונחותים, כאכילה ושת"י וכדומה. ומכיוון שנחלשה ההתקשרות, יש לחזקה ולעוררה שוב על ידי התפילה.

משום כך, אין הפרש אם חסר ליהודי דבר מה או לאו, בכל מקרה ובכל מצב עליו להתפלל ולחזק את התקשרותו בהשי"ת.

"וצדקה"

תרגום המילה "צדקה" ללע"ז מעלה משמעות של "חסד". וגם כאן ניכר הבדל מהותי ביותר בין ישראל לעמים: כאשר הגוי נותן, הרי זו נדבת ליבו. הוא אינו חייב לתת, שהרי מדובר בממון שהוא עמל והתייגע עליו, ורק משום שבעל חסד הוא, הוא מעניק לעני בטוב לבו.

לעומת זאת, כאשר יהודי נותן צדקה, אין זו חסד כי אם "צדקה" מלשון צדק, ובשני פרטים:

א. הממון אינו שלו, כל רווחיו שייכים להקב"ה, והוא מתיר לו להשתמש בחלק מהממון, וחלק אחר מופקד בידו בתורת פיקדון על מנת שיתננו לעני. וממילא הנתינה לעני אינה חסד, אלא דבר צודק ומחויב.

ב. יהודי מבקש מהקב"ה שיעניק לו השפעות. ומכיוון שהקב"ה אינו מחויב לתת ליהודי, עובד היהודי מידה כנגד מידה. הוא נותן לעני למרות שאינו חייב לו, נתינה שהיא למעלה מכוחותיו ואפשרותו, וכנגד זה ייתן לו השי"ת יותר ממה שהוא זכאי, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה. ונמצא שנעשה כאן "עסק" צודק: הוא מעניק לעני והשי"ת מעניק לו.

כאשר מתנהג יהודי באופן זה: א. הוא שב אל מהותו הפנימית העצמית. ב. הוא מתחבר ומתקשר לקב"ה. ג. הוא נותן צדקה בתחושה שנעשה בזה צדק – הרי הוא זוכה לכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה.

אם כבנים אם כעבדים

קבלת עול וביטול מתוך שמחה

קבלת עול צריכה להיות מתוך שמחה כמ"ש "וגילוי ברעדה", היינו שגם הביטול והקבלת עול ("רעדה") צריך להיות מתוך שמחה – "גילו".

אלא שלכאורה אינו מובן:

קבלת עול מלכות היא בתכלית הביטול, עד כדי כך, שאפילו "מחזה במחוג קמי מלכא כו" (ראה חגיגה ה, ב) עונשו חמור. ועאכו"כ בעשרת ימי תשובה שעליהם נאמר "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", שבזמן זה ישנו "קירוב המאור אל הניצוץ",

הרי בודאי שכאשר ה"מאור" עצמו נמצא בקירוב ("עס געפינט זיך דער מאור אליין") הרי זה פועל תכלית הביטול, ששולל אפילו "מחזה במחוג" בלבד!

וא"כ איך יתכן שתהי' הקבלת עול מתוך שמחה, שהיא תנועה של התפשטות? וההסברה בזה:

ענין זה (שהעמידה לפני המלך שוללת אפילו "מחזה במחוג קמי מלכא") אינו אלא בנוגע למלך בשר ודם, משא"כ בנוגע לַמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הקב"ה - נותן הוא את האפשרות שהעמידה לפניו ("קמי מלכא"), במעמד ומצב דקירוב המאור אל הניצוץ, תוכל להיות מתוך שמחה.

ובלשון נוסח תפלת היום: "אם כבנים אם כעבדים", כלומר, ניתנת לנו הברירה לבחור איזו דרך שאנו רוצים, מה שטוב ועדיף עבורנו ("ווי עס לוינט זיך אונדז בעסער").

ובמילא גם אם מצד הרגש ד"עבדים" צ"ל תכלית הביטול ששולל אפילו "מחזה במחוג" ("עפעס וואס ניט אזוי"), הרי, מצד הרגש ד"בנים" יכולים אנו לבקש ומבקשים אנו כל הענינים (לא רק משהו, "אבי עפעס וואס"), גם הענינים הכי נעלים, כולל גם - בנדוד" - שהקבלת עול תהי' מתוך שמחה!

ושני טעמים לנחיצות השמחה בעבודה:

לכל לראש - מעלת העבודה בשמחה ש"עבודה גדולה היא" (כפס"ד הרמב"ם סוף הל' לולב), שאז נעשים כל הענינים מתוך חיות וזריות, ובמילא באופן נעלה ושלם יותר.

ועוד ענין בזה - שכאשר הקבלת עול היא מתוך שמחה, מצד הרגש ד"בנים", אזי ישנה פתיחת פתח שיוכל לבקש מהקב"ה שיוותר לו גם אם נכשל ח"ו בהנהגה בלתי רצוי' (היפך הקבלת עול)!

חשיבותם ומעלתם של ישראל

...ויש להוסיף בעניין השמחה שבקבלת עול בעומק יותר:

ובהקדמה - שנתנית כח לכללות העניין שבנ"י יהיו יכולים להמליך את הקב"ה - היא מצד גודל חשיבותם ושבחם של ישראל אצל הקב"ה, עד כדי כך ש"משתבח קוב"ה בשבחייהו דישאל . . . דכתיב וה' האמירך (לשון חשיבות ושבח) היום . . . אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" (ברכות נ, א ובפרש"י).

...וכיון שהנתנית כח לכללות הענין דאמירת מלכות היא מצד חשיבותם ושבחם של ישראל - מובן, שהקבלת עול ("תמליכוני עליכם") אינה בדרך הכרח, אלא מתוך שמחה דוקא, "גילו ברעדה".

(יום ב' דראש-השנה תש"ב)

”כרחם אב על בנים” - התעוררות אהבה הגדולה ביותר

ענין אהבת אב לבנו הוא ענין שצריך להיות ע”פ תורה. וכדמוכח מנוסח התפילה בראש השנה ”אם כבנים אם כעבדים” שבה מבקשים מהקב”ה ”רחמנו כרחם אב על בנים”, היינו, שהתורה קובעת שהענין שמעורר ביותר את רחמיו של הקב”ה הוא - כאשר עומדים בדרגת בנים של הקב”ה, ומזה מובן, שאין זה רק מפני שהתורה על הרוב תדבר, לפי הטבע למטה, כי הבקשה על הרחמים שלמעלה צריכה להיות בהתאם להמציאות שלמעלה, ועל כרחק צריך לומר, שכן הוא גם בעצם המציאות שלמעלה, שאי אפשר למצוא ענין נעלה שיעורר למעלה יותר מאשר היחס של אב ובן, ולכן נקבע שענין התעוררות רחמים למעלה הוא בצירוף התואר ”אב”: ”אב הרחמים” או ”אב הרחמן”, כיון שרחמי האב על הבן הם הרחמים היותר גדולים.

וטעם הדבר - לפי שאב ובן הם מציאות אחת, עצם אחד, ולכן גם ע”פ דין תורה הבן עומד במקום אביו, כמו שלמדים בגמ’ (במס’ בבא בתרא) ממה שנאמר ”תחת אבותיך יהיו בניך”, והיינו, שאין זה ענין של ירושה בלבד, אלא שהבן עומד במקומו של אביו ממש, כי ע”פ תורה, מציאות הבן היא מציאות האב לאמיתתו.

(י’ שכט תשכ”ב)

ביאור המנהג לומר יה"ר על התפוח בין ברכה לאכילה

יחדש ב' טעמים הלכתיים לומר יה"ר דוקא בין ברכה לאכילה, ועפ"ז יסיק אמאי לא נקטינן הפשרות שהציעו המפרשים בענין זה

"משמע שאוכל תחילה ואחר כך אומר, שלא להפסיק, כמ"ש סי' קצו ס"ו ודאסור להפסיק בשיחה בין ברכה לאכילה, ואם שח יחזור ויברך אלא אם הוא שיחה לצורך האכילה כגון "הביא מלח או לפתן, תנו לפלוני לאכול" כו', ובמ"צ כתב שאומר תחילה ואחר כך אוכל וצ"ל דסבירא ל' דלא חשיב הפסק, וכיו"ב כ' הב"ח בסימן תרה בשם התשב"ץ לומר זה חליפתי כו' בין ברכה לשחיטה, דזה מקרי צורך שחיטה, וכן בסוכה מברכין [לישב בסוכה] בין ברכה להמוציא; ומכל מקום נראה לי דלכתחילה יש לאכול קודם האמירה דאין זה צורך כ"כ, ועוד, דגם לצורך אין להפסיק לכתחילה כמ"ש שם [בסי' קסו] בהג"ה."

והזינן עכ"פ דגם להמג"א רק לכתחילה יאכל ואח"כ יאמר, אבל בדיעבד לא חשיב הפסק. והנה מה שהביא אשר במ"צ כתב שאומר תחילה ואח"כ אוכל, כן הובא בשד"ח (אסיפת דינים ר"ה ב, ד)

איתא בספר המנהגים - חב"ד, מנהגי ר"ה: "יהי רצון שעל התפוח - אחר הברכה וקודם האכילה", והוא על יסוד מנהג אדמו"ר מהוריי"צ מליובאוויטש שעשה כן בכל שנה, וסיפר שכן נהג אביו אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, ואף הורה דהוא מנהג ראוי גם לרבים (והיינו שבענין זה המנהג בעדת חב"ד בפועל הוא דלא כפסק רבינו הזקן בשו"ע כמוכא להלן). ונראה לייסד המנהג ולמצוא יתד ופינה לישב התמיהה המתבקשת - למה אין להמנע מהפסק בין ברכה לאכילה, והרי פסק אדמו"ר הזקן להדיא בענינו (סי' תקפג ס"ג) דהוי הפסק, וז"ל "כל המינים שצריך לברך כשאוכלם בתוך הסעודה כגון תפוחים ותמרים יאמר הבקשה אחר התחלת האכילה מפני שאסור להפסיק בין הברכה לאכילה".

והנה מקור דברי רבינו הוא במג"א שם סק"ב [על ל' הרמ"א "ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה, וכן נוהגין"]

הפרי ואח"כ יבקש בקשתו, מענין הא דמסדר שבחו של מקום ואח"כ מתפלל צרכיו), ובפרט, שכנ"ל, גם לדעת המג"א, רק לכתחילה צריך להקדים האכילה (אלא שלשון אדמו"ר הזקן בזה בשולחנו, כנ"ל, צע"ק), וכדאי טעם רוחני הנ"ל לעשות הלכתחילה כדיעבד.

ומה שנלפענ"ד לומר טעם מובחר ופשוט, ע"פ נגלה, להקדים יהי רצון להאכילה, שהוא כדי שיהי' היה"ר סמוך לברכת הפרי, ואזי תהי' הפתיחה דברכת בפה"ע שייכת גם אליו, וכדאשכחן בפסחים קד: דברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך, והיינו משום שפתיחת ברכה דזו שלפני' חשיבא גם פתיחה דידה (עיי' רש"י ברכות מו: ד"ה ויש), הרי דעיי' הסמיכות חשובים כאמירה אחת.

וי"ף דמטעם זה אשכחו נמי בברכות יז: דנהגו לומר יהי רצון כו' ושאר בקשות כד מסיים צלותי' דוקא. דהמפרשים הביאו בשם הצ"ח שהוא מצד הדין דאל תהא תפלתך קבע אלא תחנונים כו' (ברכות כח:), והתפילה עצמה היא נוסח של קביעות שאין בה היכר תחנונים אלא כפורע חובו כו', ולהכי הוסיפו בתר צלותא הנהו בקשות של רחמים ותחנונים, אבל באמת אי משום הא צע"ג, דהרי אחרי שאמרוה איזה פעמים שוב גם ההוספה נעשית קבע. ותו, דלטעם זה עדיין אין מובן אמאי דחווה לאחר התפילה דייקא ולא הוסיפוה בשמע קולנו כדין המוסיף בקשות בתפילתו (ע"ז ח.). אולם לדברנו י"ל דהיו תפילות אלו דברים שאין מקום להוסיפם בתוך התפילה עצמה, ומכל

שכ"כ בחמדת ימים*. ומעתה י"ל דאף שאדה"ז בשו"ע שלו פסק כדעת המג"א החולק על המ"צ, הרי בכ"מ חזר בו ממה שכתב בשו"ע, וכמו שנראה בסידורו [שיש שם כמה וכמה שינויי דינים ממש"כ בשולחנו; ועיי"ע להלן מה שיש לדייק בלשונו בסידור גם בענינון], ובנדו"ד מוכח כן ממנהג בית רבי.

וראה בשו"ת דברי נחמי' חאו"ח רסכ"א שכתב על אדה"ז שידוע "שבשו"ע נדחק הרבה שלא לדחות כל דברי האחרונים ז"ל (בפרט המג"א) משא"כ בסוף ימיו שהוסיף חכמה העמיד ע"ד לחלוק עליהם אפילו להקל בכל מה של"נ לי' (וכידוע שבפי' שמעו ממנו ז"ל שחזר בו במה שנתן נאמנות להמ"א יותר מדאי) בפרט בדבר שהמציאו מד"ע כו". ועייג"כ שו"ת צ"צ חאו"ח סי"ח ס"ד עד"ז.

וע"פ מה שהביא בשער הכולל בתחילתו מדברי רבינו הזקן עצמו, דבאין הלכה פסוקה, הנה אף שהכריע בשו"ע בנטי' להפוסקים, הכריע בסידורו, שזהו משנה אחרונה שלו, בנטי' להמקובלים – גם בנדו"ד אפ"ל כן, דלהלכה ולמעשה נוטה כהמקובלים, וע"פ מה שהביא בשד"ח שם שיש בזה טעם ע"פ רוחניות הענינים להקדים היה"ר לאכילה, כי מסוגל הדבר לעורר כחות העליונים בקול דברו כשהדבר שאוכל הוא בידו, לפני אכילתו (וצ"ל הסדר דתחילה יברך על

(* באגרת רבינו כאן (משנת ה'תש"ט) הוסיף "אין הספרים מ"צ וחמ"י תח"י לעיין בהם". המו"ף.)

[פסוק המשייכו לרעה] כו", עיי"ש כמה דוגמאות.

ואם תאמר אי משום הא יקדימונו אף לפני ברכת הפרי, זה אינו, כמו שאין מקדימין ברכת הסוכה לברכת המוציא, כמבואר בשו"ע סו"ס תרמ"ג. ובנדו"ד כל שכן שאין להקדים מפני טעם נוסף – שלא יקדים בקשת צרכיו לשבחו של מקום, כדין דלעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל.

ויש לחזק טעמים אלו ע"פ הידוע (שו"ע אדמו"ר הזקן סי' תקפב ס"ז) דבימים האלו שהם ימי דין צריך לדקדק בתפילותיו אף במה שבשאר ימות השנה אין אנו חוששין (עיי"ש).

ומעתה מיושב היטב מה שהקשו בענין הקדמת יה"ר לאכילה, דאף את"ל שמאיזה טעם צ"ל היה"ר קודם האכילה, הרי אפשר שיאכל תיכף לברכה ויאמר היה"ר ויאכל עוה"פ, וכבר הביא השד"ח שם פשרה זו משו"ת אורח חיים סו"ס ג' ומס' מאמר מרדכי [ובשד"ח שם הביא מספרים עוד עצה, לברך ולטעום מפרי אחר ואח"כ לומר היה"ר ולאכול התפוח]. אולם עפמ"ש לעיל לא יועילנו עצות אלו, כי הדיוק הוא להסמיך היה"ר להברכה. ומובן מנהג בית רבנו ואנ"ש.

וע"פ מנהג זה מדויק ג"כ לשון רבנו בסידורו בענין אכילת התפוח, שכתב "וצריך לברך בתחלה ברוך כו' בפה"ע ואח"כ יאמר כו". דלכאורה התיבות "בתחלה" ו"אח"כ" מיותרות, ודו"ק, אבל עפהנ"ל י"ל הכוונה שמחדש ושולל בזה

מקום רצו להרוויח שתהא בהם צד חיבור לתפילה וייחשבו אף הם כהמשך לה אף שא"א להכלילם באמצעה, והיינו ע"י הסמכתם לתפילה תיכף לאחר"י.

ואם ביה"ר דתפלת הדרך שברכה היא גם בעצמה (אלא שמשום דידה אין פתיחה בברוך כי היא ברכה שבגדר בקשת רחמים, שאינה פותחת בברוך, עיי' תוס' פסחים שם), בכל זה אמרו שטוב להסמיכה לאיזה ברכה כדי שתיחשב שגם תחילתה פותחת בברכה (שו"ע רבנו אר"ח סק"י ס"ז – מתשב"ץ סי' רמג וטושו"ע שם בשם מהר"ם מרוטנבורג. ועיי"ג"כ סי' ו' ס"ז גבי ברכת אלקי נשמה טובה להסמיכה לאשר יצר כו', ואז "די לה בברוך שבתחילת ברכה ראשונה"), על אחת כמה וכמה דיה"ר דידן (שאינו בגדר ברכה כלל מצ"ע) טוב לסמכו לברכה וליתן לו חשיבות, ובפרט לברכות התפוח מתוק המשמש סימן לבקשת היה"ר גופא, ויתוסף כחו ותקפו של היהי רצון.

דכיון שאין בידינו להוסיף ברכות שלא נזכרו בש"ס וגאונים, עכ"פ הסמיכו היה"ר להברכה, שיהי' לו מעין תוקף ברכה. וכיון דא"א בענין אחר, הוי כדיעבד – דמותר להפסיק בדבר שהוא צורך כו'.

עוד סניף י"ל להקדים אמירת היה"ר ככל האפשרי – כי הרי כל אכילת התפוח הוא לסימן טוב, ובמילא צריך זהירות יתרה דלא ליתרעי מזל", ולכן תיכף ובמהרה מבקשים היהי רצון ואין דוחים אותו לרגע, והוא כמאמר רז"ל בברכות נו: גבי ראיות שונות בחלום "הרואה כו' ישכים ויאמר [פסוק המשייך את החלום לדבר טוב] כו' קודם שיקדמונו

אין עושין כן].

עוד אעיר ליסד איתני מנהגנו, שהמחזור עם פי' מעגלי צדק, שכנראה זהו ר"ת מ"צ שבמג"א, נדפס בפעם הא' בויניציא שנת שכח וכו' מנהג פולין פיהם ומערהין רייסיין וליטא". וא"כ הרי שמנהגנו הוא מנהג ישן נושן.

וזה עתה באה לידי רשימת מנהגי בבל (בספר מסע בבל מאת דוד סלימאן ששון, ע' רכ"ב) ונוהגים כמנהגנו לאמר היה"ר בין הברכה והאכילה.

דצ"ל "בתחלה" דוקא, דיש סברא שיאמר היה"ר ואח"כ הברכה. גם מרמז שזהו התחילה דכל הענין גם דהיה"ר, "ואחר כך" - תיכף אחרי - שיברך.

וזה עיר דצע"ק גבי סוכה, דפשרת המקשים והספרים הנ"ל, דיטעום ויאמר היה"ר ויחזור ויאכל, יש לה מקום בסו"ס תרמ"ג בברכת לישיב בסוכה, עכ"פ למצוה מן המובחר. ובפרט דלברכת הסוכה צ"ל אכילה כביצה דוקא (משא"כ ביה"ר דתפוח דאין לה שיעור) ומפני מה

